to 20 cm in thickness, with archaeological finds spanning the 16th–19th centuries: fragments of household pottery, metal articles (hand-forged nails, a knife), and a 2-denar coin of Sigismund III Vasa. Test pits 5 and 32–34, from a depth of 40–70 cm, contained storage pits with 16th–19th century finds: fragments of household pottery and a large piece of a pot (Fig. 3). At 3 Žvejų Street, test pits covering 8 m² were excavated (Fig. 1). Test pits 1 and 4 on the N–NE edge of the plot, starting at a depth of 50–60 cm, revealed several storage pits with fragments of household pottery from the 16th–18th centuries.

BIRŽAI

Karolis Duderis

J. Basanavičiaus gatvė 3 ir J. Bielinio gatvė

2023 m. Biržų senamiestyje, J. Bielinio gatvėje, vykdant 2022 m. pradėtus buitinių nuotekų ir vandentiekio tinklų įrengimo darbus, planuotų kasti technologinių prieduobių vietose atlikti detalieji tyrimai (9 perkasos, bendro 40 m² ploto) ir vykdyti žvalgymai 3 technologinių prieduobių vietose (9 m² bendro ploto). Bendrai tirtas 49 m² plotas. J. Basanavičiaus g. 3 sklype atlikti žvalgomieji tyrimai, kurių metu ištirta 12 šurfų (48 m² bendro ploto).

Remiantis turimais dokumentais, teritorijoje į Š nuo J. Bielinio gatvės XVI a. II pusėje Mikalojus Radvila Rudasis paskyrė sklypą evangelikų reformatų parapijai. Anot P. Biržio-Akiro, ,,1564 m. kunigaikštis Mikalojus Rudasis Radvila priėmė evangelikų tikėjimą ir pastatė pirmą bažnyčią – namą susirinkimams“ (Biržys P. *Lietuvos miestai ir miesteliai. Biržų apskritis*. Kaunas, 1932, p. 41–47). Žinoma, kad per 450 m. teritorijoje tarp J. Bielinio ir J. Radvilos gatvių, Širvėnos ežero ir Apaščios upės statytos 4–5 evangelikų reformatų bažnyčios, prie kurių iki pat XVIII a. pabaigos būdavo ir kapinės.

Remiantis T. Makovskio apie 1612 m. daryta Biržų pilies ir miesto graviūra, tiriama teritorija galėjo patekti į XVII a. pradžios sklypų ūkines dalis. 1661–1662 m. parengtame T. Krell Spinovskio plane tarp bažnyčios ir J. Bielinio gatvių pažymėti 3 sklypai (pirmame nuo bažnyčios užrašyta mokykla (*szkolla*), antrame Malcher Malarz, Krzysztoph Puszkarz, trečiame – P. Cymerman) (*MAB*, SR, f. 148–5, l. 10). Kaip keitėsi sklypų ribos nuo XVII a. II pusės iki XX a. pradžios, kartografinės medžiagos dar nerasta. Reikia manyti, kad po 1704 m. pilies sugriovimo pilies prieigose, be Dirvono ir Pilies gatvių, formavosi gatvelė, jungusi dabartinę Reformatų ir J. Radvilų gatves. Tai patvirtintų 1919 m. spalio 23 d. Biržų miesto valdybos komisijos sprendimai dėl gatvių pervadinimo: vietoj Pilies – Radvilos gatvė, vietoj Pilies II – Širvėnos gatvė (*VAA*, f. 1600, a. 3, b. 2). Širvėnos gatvės (dabar J. Bielinio gatvės atkarpa tarp Reformatų ir J. Radvilos gatvių) pavadinimas išliko iki pat 1946 m. Jos Š pusė iki XX a. 5 dešimtmečio buvo užstatyta, o tai atsispindi to meto miesto planuose ir fotografijose.

Turimame ir labai informatyviame 1924 m. Biržų miesto činšo plane atliktų tyrimų vieta išvis nėra vaizduojama, o 1915 m. Biržų valsčiaus plane Biržų miesto vieta, kurioje vykdyti tyrimai, rodoma užstatyta. 1937 m. Biržų miesto činšo plane J. Basanavičiaus g. Š pusėje, lygiagrečiai su Rinkos aikšte, matome sklypus su numeriais 111–116. Į R nuo sklypo 116 buvusi gatvė, kuri nuo Rinkos aikštės jungėsi su dabartine J. Bielinio gatve. Iš istorinių duomenų žinoma, jog 1894 m. rugpjūčio 3 d. Biržų žydų bendruomenės atstovai kreipėsi į Panevėžio

apskrities valdybą prašydami išgrįsti Turgaus aikštę ir kai kurias gatves, tarp jų Vilniaus ir Karaimų. Skyrus 4 tūkst. rublių, buvo išgrįsta Turgaus aikštė, Vilniaus gatvė su 2 skersgatviais (Miškinis A. *Lietuvos urbanistikos paveldas. Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai*, t. 4. Vilnius, 2009, p. 25). Panašu, jog dabartinės J. Basanavičiaus g. 3 sklypo R pusėje esantis grindinys buvęs paklotas panašiu laikmečiu (ar vėliau), kaip ir Rinkos (Turgaus) aikštė bei kitos gatvės. To paties laikmečio, kaip ir anksčiau aprašytas činšo planas, nagrinėjamą vietą yra nufotografavęs P. Ločeris (1 pav.). Čia matome, jog į R nuo buvusios gaisrinės pastato (dabartinis J. Basanavičiaus g. 1 sklypas) fiksuojamas dviejų aukštų pastatas. Lygiagrečiai su juo, į Š, matomas dar vienas pastatas, kuris buvęs kiek arčiau J. Bielinio gatvės. Tarp buvusios gaisrinės ir anksčiau minėto pastato, buvusio palei dabartinę J. Basanavičiaus gatvę, kiemo dalyje (panašiai toje vietoje, kur šiais metais buvo tirti šurfai 11–12) įžiūrimas dar vieno pastato P fasadas.

J. Basanavičiaus g. 3 2023 m. atliktų tyrimų rezultatai leidžia teigti, jog nagrinėjamame sklype archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis nėra vientisas ir intensyvus. Šurfe 2 nuo 40 cm iki 70–80 cm gylio fiksuotas XX a. I pusės kultūrinis sluoksnis su šiam laikmečiui būdingais radiniais. Įžemyje atidengti du perkasimai, užpildyti permaišytu gruntu, kuriame rasta nedaug XVII–XVIII a. datuojamos buitinės keramikos radinių. Šurfe 7, įžemyje (0,9–1,2 m gylyje), atidengtas perkasimas (tęsėsi iki 1,4–1,6 m gylio), jame rasta skaldytų gyvulių kaulų, buitinės keramikos fragmentų, kurių molio masė liesinta vidutinio stambumo frakcijos mineralinėmis priemaišomis, degta oksidacinėje ir redukcinėje aplinkoje. Dalis buitinės keramikos fragmentų buvo dengti drumsta glazūra. Taip pat rasta keletas koklių fragmentų (2 pav.), kurie buvo ornamentuoti stilizuotu

1 pav. P. Ločerio 1931–1935 m. daryta fotografija iš katalikų bažnyčios bokšto (BKMS, inv. GEK–30122/2).

Fig. 1. A photograph taken by P. Ločeris from the tower of the Catholic church between 1931 and 1935 (BKMS, inv. GEK–30122/2).

2 pav. Šurfe 7 rasti radiniai. K. Duderio nuotr.

Fig. 2. Finds from test pit 7.

augaliniu motyvu ir treliažo ornamentu. Tipologiškai šie radiniai datuojami XVI a. pabaiga–XVII a. pradžia.

XIX–XX a. I puse datuojamas kultūrinis sluoksnis su architektūrinėmis konstrukcijomis buvęs gana intensyvus. Šurfe 1, 55–60 cm gylyje, fiksuotas XIX a. datuojamas lauko riedulių grindinio fragmentas. Šurfe 3, 95 cm gylyje, atidengtas, kaip spėjama, lietaus vandens nubėgimo latakas (3 pav.), datuojamas XIX a. II puse. Iš lauko riedulių formuotos konstrukcijos ilgis PR–ŠV kryptimis siekė apie 2,8 m, o plotis buvo apie 1 m. Šonuose buvo krauti dideli lauko rieduliai, kurių dydis siekė nuo 20x20 cm iki 50x35 cm. Konstrukcija buvo „V“ formos, o jos

3 pav. Šurfe 3 atidengto spėjamo lietaus vandens nubėgimo latako vaizdas. K. Duderio nuotr.

Fig. 3. A presumed rainwater gully uncovered in test pit 3.

dugne, kuris pasiektas 1,2 m gylyje, atidengta latako apačia, kurioje buvo sudėti nedideli lauko rieduliai. Šurfe 12, 50–60 cm gylyje, atidengti akmeninio pamato fragmentai (2 m ilgio P fasado pamato dalis ir 2 m ilgio V fasado pamato dalis) bei vidinė buvusio pastato dalis – fragmentas sudegusių grindų lentų. Virš šių sudegusių grindų lentų rasta skaldytų gyvulių kaulų, stiklinių butelių duženų, varinių vielų fragmentų, du keraminiai izoliatoriai (naudoti buvusio pastato viduje, elektros instaliacijoje) ir keletas buitinės keramikos fragmentų, kurie buvo dengti skaidria bespalve glazūra. Tipologiškai šie radiniai datuojami XX a. I puse. Tuo pačiu laikmečiu reikėtų datuoti ir atidengtus buvusio pastato pamatų ir sudegusių grindų fragmentus.

Šurfe 9, 70 cm gylyje, fiksuotas akmeninio pamato fragmentas. Atidengto pamatų fragmento ilgis R–V kryptimis siekė 2 m, o plotis Š–P kryptimis buvo apie 50 cm. 65–70 cm gylyje fiksuotas apie 10–15 cm storio supiltinis pilkos spalvos gruntas su daug degusio molio priemaišų. Sluoksnyje rasta skaldytų gyvulių kaulų, buitinės keramikos fragmentų, kurių molio masė liesinta smulkios frakcijos mineralinėmis priemaišomis, o paviršius dengtas drumsta šviesiai žalios, tamsiai žalios spalvos ir bespalve glazūra. Be šių radinių, rastas vienas plokštinio koklio kampo fragmentas, kuris buvo dekoruotas stilizuotu augaliniu ornamentu. Tipologiškai šie radiniai datuojami XVIII a. Po supiltiniu gruntu atidengtas apie 15 cm storio plūkto molio sluoksnis (buvusi asla). Ant buvusios molio aslos rasta keletas buitinės keramikos fragmentų, kurių molio masė liesinta vidutinio stambumo frakcijos mineralinėmis priemaišomis. Keletas fragmentų buvo dengti drumsta rudos spalvos glazūra. Be to, rastas vienas koklio kaklelio fragmentas su nubėgusia glazūra (drumsta, žalios spalvos). Tipologiškai šie radiniai datuojami XVII–XVIII a. Tuo pačiu laikmečiu reikėtų datuoti ir šurfe atidengtą aslą.

Atliktų tyrimų **J. Bielinio gatvėje** metu archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis fiksuotas perkasose 3 ir 6. Likusiose tyrimų vietose atidengtas XX a. datuojamas kultūrinio sluoksnio horizontas ir XX a. pradžioje įrengtas lauko riedulių grindinys. Perkasoje 3, 50 cm gylyje, atidengtas XVII a. II puse–XVIII a. I puse datuojamas kultūrinio sluoksnio horizontas, kuriame rasta pavienių buitinės keramikos duženų, keletas koklių fragmentų, kurie buvo puošti stilizuotu augaliniu ornamentu. Šis sluoksnis tęsėsi iki 80–95 cm

4 pav. Perkasoje 3 rasta molinė puodynė. K. Duderio nuotr.

Fig. 4. The pot reassembled from piece found in trench 3.

0 5 cm

gylio. Po juo buvusiame pilkos spalvos žemės sluoksnyje (tęsėsi iki 0,9–1,05 m), visame perkasos plote, surinkti sudaužytos puodynės fragmentai, kurie buvo pasklidę be jokios tvarkos. Suklijavus šiuos fragmentus, pavyko atkurti apie 15 cm aukščio puodynę su viena ąsa (4 pav.). Tipologiškai ir pagal stratigrafiją ši puodynė turėtų būti datuojama XVII a. I puse.

Perkasoje 6, po lauko riedulių grindiniu, datuojamu XX a. pradžia, 55 cm gylyje, atidengtas 15–20 cm storio juodos spalvos žemės sluoksnis, kuriame buvo XX a. I pusės radinių ir pavienių XVII a. datuojamų buitinės keramikos fragmentų.

3 J. Basanavičiaus Street and J. Bielinio Street

In 2023, archaeological investigations took place in Biržai (Fig. 1), at 3 J. Basanavičiaus Street (12 test pits, 48 m^2 in total) and on J. Bielinio Street (9 trenches, 40 m^2 in total). At 3 J. Basanavičiaus Street, test pits 2 and 7 revealed cuts and fills from two periods: the 17th–18th centuries and the late 16th–early 17th centuries, with household pottery and stove tiles typical of these periods (Fig. 2). Test pits 1, 3, and 12 contained fragments of a stone pavement, a presumed boulder-lined rainwater gully (Fig. 3), and building foundations, dating from the first half of the 19th to the 20th century. In test pit 9, at a depth of 70 cm, fragments of foundations attributed to a building that existed until the first half of the 20th century were uncovered; at a depth of around 1 m, a fragment of an earthen floor topped with household pottery and stove tile fragments dated to the 17th–18th centuries. Evidence suggests that the earthen floor should be attributed to the original structures at the site.

On J. Bielinio Street, 50 cm below the surface of trench 3, a cultural layer horizon dating from the second half of the 17th century to the first half of the 18th century was uncovered, yielding isolated fragments of household pottery and several fragments of stove tiles decorated with plant motifs. A grey soil layer encountered at a depth of 0.8–1.05 m contained pieces of a broken pot. They were reassembled to form a 15-cm-tall pot, including one of the handles, which was dated to the first half of the 17th century (Fig. 4).

Dovilas Petrulis,
Vismantas Muralis

J. Bielinio gatvės rytinė pusė

Biržų senamiestyje, J. Bielinio gatvės R pusės 300 m atkarpoje, atlikti žvalgomieji ir detalieji tyrimai ir žvalgymai. Tyrimai vykdyti dėl to, kad Biržų rajono savivaldybė numatė atlikti J. Bielinio gatvės R dalies važiuojamosios dalies kapitalinį remontą ir rekonstruoti inžinerinius tinklus. Bendrai archeologinių tyrimų metu ištirti 7 šurfai ir 4 perkasos – iš viso 47,50 m^2 plotas. Žvalgymų metu tirtas 1500 m^2 plotas (1 pav.).

J. Bielinio gatvė ir jos aplinka pradėta tyrinėti nuo 2001 metų, tyrimų rezultatai apžvelgti leidiniuose (*ATL 2001 metais,* 2002, p. 218–219; *ATL 2005 metais,* 2006, p. 473*; ATL 2011 metais,* 2012, p. 360–361; *ATL 2012 metais,* 2013, p. 374; *ATL 2013 metais,* 2014, p. 282–287*; ATL 2014 metais,* 2015, p. 294–298*; ATL 2017 metais,* 2018, p. 283–285, 288–291*; ATL 2018 metais,* 2019, p. 285–287; *ATL 2021 metais,* 2022, p. 278–282). Vykdytų tyrimų metu aptikti 0,3–1,35 m storio piltiniai arba susiformavę XVI a. pabaigos–XX a. II pusės kultūriniai su to laikotarpio radiniais sluoksniai.

2023 m. tyrimų vieta yra Apaščios upės kairiajame krante, ties apatine ir viršutine upės